צבעוני ההרים Tulipa agenensis – צמח חודש אדר תשע"ז

שיר ורד

צבעוני ההרים *Tulipa agenensis* הינו גיאופיט ממשפחת השושניים הגדל ברוב חלקי הארץ, הים-תיכוניים. ל**צבעוני ההרים** בצל גדול וחד-שנתי הטמון עמוק באדמה, חומרי המזון שנאגרו בבצל משמשים את הניצן המפתח בחורף את הגבעול והעלים. בהמשך העונה נוצר בצל חדש שממנו יתפתח הנצר של השנה הבאה.
מן הבצל יוצאים בדרך כלל 2-4 עלים. בחלק מהאוכלוסייה העלים שטוחים או מרזביים, אך במקרים רבים ניתן לראות פרטים בעלי עלים גלוניים. פרטים צעירים שנבטו מזרעים בדרך כלל לא יוציאו גבעול פריחה ורק לאחר מספר שנים של צימוח עלים יפרח הצבעוני. מבין העלים יוצא גבעול פריחה יחיד שגובהו עד 50 ס"מ ובראשו פרח בודד. לפרח שישה עלי עטיף שאורכם כ 6 ס"מ. עלי העטיף מסודרים בשני דורים של 3, חיצוני ופנימי. בשלב הניצן עלי העטיף ירוקים, אך לאחר פתיחת הפרח הם מאדימים משני צידיהם בצבע אדום בוהק. חלקם התחתון הפנימי של עלי העטיף שחור ובדרך כלל פס צהוב מפריד בין החלק האדום לחלק השחור של עלי העטיף.

צבעוני ההרים. צילם: שיר ורד ©
מימין - עלי גבעול מרזביים; במרכז- צבעוני ההרים תת-מין השרון הגדל בנתניה. העלים גלוניים, הלקט ביצני ירוק , בראשו נראית הצלקת; משמאל - ניצן פריחה, העטיף ירוק
להגדלה - לחצו על התמונות-

בפרח יש 6 אבקנים בעלי זירים שחורים ומאבקים לבנים מוארכים. במרכז הפרח עולה עמוד העלי ובראשו צלקת משולשת גדולה ובולטת. הפרח מציע למאביקים הרבה אבקה, אך איננו מספק צוף כלל. הפרי הלקט הנפתח בשלוש קשוות בהבשלה וממנו מתפזרים ברוח זרעים בעלי כנפיים קרומיות.

צבעוני ההרים. צילם: שיר ורד ©
מימין - תת-מין ההרים הגדל בחרמון. כל עלי העטיף מחודדים אך הפנימיים קצרים יותר, הצלקת המשולשת בולטת במרכז הפרח, האבקה מפוזרת על האבקנים, הצלקת ועלי העטיף; משמאל - עטיף, אבקנים עם מאבקים לבנים וצלקת משולשת
להגדלה - לחצו על התמונות

בעבר היה מקובל לחלק את אוכלוסיות המין לשני מינים נפרדים ושמם ניתן להם על פי אזור גדילתם – **צ. ההרים** ו- **צ. השרון**, אשר כיום נחשבים לתתי מינים. בתת-מין השרון העלים הירוקים צרים יותר עד 2 ס"מ לעומת 2.5 ס"מ ומעלה בתת-מין ההרים. כמו-כן בתת-מין השרון עלי העטיף קצרים יותר ומופיע צבע צהוב או ירוק בתחתית הצד החיצוני של עלי העטיף, לעומת צבע אדום אחיד בתת מין ההרים.
בשטחים פתוחים ובבתות הצבעונים גדלים לרוב כפרטים בודדים או בכתמים קטנים, אך

ביערות אקליפטוס נטועים ניתן למצוא אוכלוסיות צפופות של עשרות פרטים.

מימין – צבעוני ההרים תת-מין השרון הגדל בנתניה. כל עלי העטיף מחודדים, צידם החיצוני צהוב בתחתיתו. בצד הפנימי כתם שחור המופרד מחלקו העליון האדום ע"י פס צהוב. 6 המאבקים הארוכים בולטים, עמוד העלי עדיין לא התרומם; במרכז – צבעוני ההרים תת-מין ההרים הגדל בחרמון. הצד החיצוני של עלי העטיף אדום כולו; משמאל – צבעוני ההרים תת-מין השרון הגדל בנתניה. צבעם החיצוני של עלי העטיף ירוק צהבהב בעיקר בחלקם התחתון
צילם: שיר ורד ©
להגדלה – לחצו על התמונות

מין נוסף בעל פרח אדום הגדל במדבר הוא **צ. המדבר** (*T. systola*). מין זה גדל בעיקר במקומות בהם כמות המשקעים השנתית היא בין 100 ל-300 מ"מ ומרבית הפרחים בעלי עלי עטיף בגודל אחיד , אך 3 עלי העטיף החיצוניים מחודדים בראשם ואילו הפנימיים קהים בראשם. יש הכוללים את **צבעוני המדבר** בתוך **צבעוני ההרים**. בארץ גדלים עוד שני מינים: **צבעוני החרמון** – הגדל בחרמון ו**צבעוני ססגוני** – הגדל בהר הנגב, לשניהם פרחים שאינם אדומים אלא צבעם ורוד-לבן.
הסוג צבעוני מונה כ-75 מיני בר הגדלים בעולם הישן. תפוצת הסוג משתרעת במזרח אירופה, ארצות מזרח הים התיכון, צפון אפריקה וחלקים נרחבים במרכז ומזרח אסיה. מיני הצבעוני פורחים בארץ באביב המוקדם בחודשים פברואר עד אפריל. בחרמון הפריחה של שני המינים מתאחרת עד לקיץ.

שמו המדעי של הסוג Tulipa, הוא תעתיק של השם הטורקי לכובע – "טולבנד" שמקורו כנראה בשם הפרסי דלבנד, השם ניתן לסוג כנראה בגלל דמיונו של הפרח (במיוחד במינים בעלי פרח אדום) לכובע הטרבוש שהיה נהוג לחבוש בתקופה העותמנית. שמו העברי של הסוג ניתן לו בגלל ריבוי הצבעים והגוונים של מיני הצבעוני התרבותיים.

צבעוני ההרים הוא אחד המינים העיקריים ששימש לפיתוח וריבוי הצבעונים התרבותיים , טיפוח הצבעונים התרבותיים נעשה בעיקר בהולנד החל מהמאה ה 16.

כל מיני הצבעוני הגדלים בר בארץ הם מינים מוגנים.

==========

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: ורד ש 2017 צבעוני ההרים Tulipa agenensis – צמח חודש אדר תשע"ז, צמח החודש העברי, כתב-עת "כלנית" מספר 4.

צבעוני ההרים Tulipa agenensis – צמח חודש אדר תשע"ז